FAİZ - RİBA

Hicretin üzerinden on yıl geçmişti. Allah Resûlü (sav), hacca niyet ederek hazırlıklara başlamış ve bunun ashâbına da duyurulmasını istemişti. Duyuru üzerine Resûlullah'la birlikte hac yapmak isteyen çok sayıda insan Medine'de toplandı. Allah Resûlü (sav) hac için Medine'den yola çıktı ve sahâbe de onunla beraber hareket etti. Arafat yakınlarına gelindiğinde vakit öğleydi ve Hz. Peygamber, devesi Kasvâ'nın üzerinden insanlara hitap etmeye hazırlanıyordu. Yıllar sonra, "Veda Hutbesi" diye meşhur olacak olan bu hutbede Allah Resûlü, insanlığa çok önemli mesajlar veriyor, ümmeti için tehlikeli gördüğü bazı davranışlara ve sapmalara karşı onları uyarıyordu.

Sevgili Peygamberimizin ashâbıyla vedalaşırken verdiği mesajlardan biri de hem o günün hem de günümüzün sorunlarından biri olan faiz (ribâ) konusu idi. Allah Resûlü (sav), kumar, hırsızlık, rüşvet ve gasp gibi meşru olmayan kazanç yollarından biri olan faiz konusunda şöyle buyurmuştu:

وَرِبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رِبًا أَضَعُ رِبَانَا رِبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

"...İyi bilin ki câhiliye dönemi faizi kesinlikle kaldırılmıştır! İlk kaldırdığım faiz de (amcam) Abbâs b. Abdülmuttalib'in faizidir..."[1]

Bazı rivayetlere göre Peygamber Efendimiz bu konuşmasında ayrıca şunu da söylemişti:

لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ

"Anaparalarınız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş, ne de haksızlığa uğramış olursunuz!"[2]

Faiz – Riba'nın Tanımı:

Resûlullah'ın (sav) ashâbıyla vedalaştığı ve insanlığa önemli mesajlar verdiği Veda Hutbesi'nde, *"...Câhiliyeye ait her şey ayaklarımın altındadır..."* [3] diyerek bir daha dönülmemek üzere yasakladığı alışkanlıklardan biri de faiz, o dönemdeki ismiyle "ribâ" idi.

Artma, çoğalma, nema, yükseğe çıkma, büyüme, fazlalık anlamlarına gelen ribâ kelimesi, belli malların değişiminde elde edilen fazlalığı veya verilen borca karşılık alacaktaki artışı ifade etmektedir.[4] Bu artış, câhiliye döneminde yaygın olan şekliyle

[1] Müslim, Hac, 147
[2] Ebû Dâvûd, Büyû', 5

alacaklının borca veya borcun vadesinin uzatılmasına karşılık olarak alacağı fazlalıktır. Allah Resûlü, verilen borçta alacaklının hakkının yalnız anapara olduğunu belirtmiştir.[5] Bu şekilde faizin eklenmediği anaparalar kişiye ait olmakla birlikte, borca karşılık anaparaya eklenecek olan her türlü ilâvenin faiz kapsamına girdiği de anlaşılmış olmaktadır. Hz. Peygamber, böylece kişinin borcunun karşılığında birkaç kat fazlasını ödemek durumunda kalmasını önleyerek, insanların hem haksızlık yapmasının hem de haksızlığa uğramasının önünü kapatmak istemiştir.

Câhiliye döneminde âdet hâline dönüşmüş ve borcun ayrılmaz parçası hâline gelmiş olan faiz uygulamasını Zeyd b. Eslem, şöyle tarif etmektedir: “Bir kimsenin diğer bir kimse üzerinde, belli vadede tahsil edilmesi gereken bir borcu olurdu. Borcun vadesi dolunca, alacaklı borçlusuna, 'İster borcunu öde, ister ribâ muamelesini işletelim.' derdi. Borçlu borcunu öderse iş biterdi. Aksi takdirde borcunun artmasını kabul eder, diğer taraf da vadeyi uzatırdı.”[6]

Böylece Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle ***“kat kat faiz”*** oluşurdu.[3] Allah Resûlü,

مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِى بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكَسُهُمَا أَوِ الرِّبَا

“Kim bir satış içinde iki satış yaparsa, ya az olan bedeli alır yahut faiz olur.”[4] şeklindeki hadisiyle vade farkının faize yol açabileceğine işaret etmekteydi. Zira vadeli satılan bir malın bedelinin vade dolduğunda ödenememesi üzerine vade yeniden uzatılıyor, karşılığında da fiyat arttırılıyordu. Bunun sonucunda biri vadesi dolmuş olan ilk fiyat, diğeri de ikinci ve daha yüksek fiyat üzerinden olmak üzere iki satış ortaya çıkıyordu. Buna göre bu ikinci fiyattaki fazlalık faizdi.[9]

لاَ تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلاَ الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ

“Bir dinarı iki dinara, bir dirhemi iki dirheme satmayın!”[5] buyuran Hz. Peygamber (sav) faiz uygulanan bu işlemlerdeki haksız uygulamayı ve çarpıklığı dile getirmişti. Bu tür alışverişler, faiz alan kişi açısından fırsatçılık ve sömürü anlamına gelmekteydi.

Gerçekten de bugün olduğu gibi câhiliye döneminde de faiz uygulaması, zenginlerin elinde çok etkili bir istismar aracıydı. Çünkü borçlunun alacaklısına ödemek zorunda olduğu fazlalık, bir süre sonra borcun kat kat çoğalmasına neden oluyor ve borç ödenemez hâle geliyordu. Gerçek borcun çok üstündeki bu miktar, sadece borçlunun

---

[3] Âl-i İmrân, 3/130
[4] Ebû Dâvûd, Büyû’ (İcâre), 53.
[5] Müslim, Müsâkât, 78.

tüm mallarının elinden çıkmasına değil, aynı zamanda borçlunun alıkonulması veya alacaklının kölesi hâline gelmesine de neden olabiliyordu.

Faizin Haram Kılınma Süreci:

Allah Teâlâ, faizin oldukça yaygın olduğu bu toplumda, faiz yasağını bildiren âyetleri aşama aşama indirerek toplumu bu hastalıktan temizlemek istemiştir. Faizle ilgili ilk âyet, maddî bir artış sebebi imiş gibi görünen faizin bereketsizliğine, Allah rızası için verilen zekâtın ise faziletine değinmektedir:

وَمَٓا اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا لِيَرْبُوَا ف۪ٓي اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَٓا اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ تُر۪يدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekât veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır." [6]

Böylece faizin karşılığında zikredilen zekât kavramıyla, insanların borç vermede küçük kârları değil de Allah'ın rızasını gözetmeleri gerektiği mesajı verilmektedir. Zira maddî ve mânevî anlamda yardımlaşmayı teşvik eden İslâm dini, borç verme konusunda da borçludan yararlanmayı ve onun durumunu suistimal etmeyi değil de, muhtaç kimselere borç vermeyi teşvik etmiş, hatta borçlunun ödeyemeyecek durumda olması hâlinde borcu hibe ederek bağışlamayı önermiştir:

وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Eğer (borçlu) darlık içinde ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek gerekir. Eğer bilirseniz bunu sadakaya saymak sizin için daha hayırlıdır." [7]

İslâm dininde, bir câhiliye geleneği olan faizin yerine, "karz-ı hasen" yani ihtiyaç sahibi bir Müslüman'a Allah rızası için borç verme teşvik edilmiş, O'nun rızasını kazanmak için verilenlerin karşılığının Allah tarafından kat kat ödeneceği bildirilmiştir.[13] Böylece borca karşılık faiz alarak borçluyu sömürmenin İslâm'ın genel ilkeleriyle, zekât, sadaka, infak anlayışıyla zıtlığı gözler önüne serilmiştir.

Allah Resûlü (sav), Veda Hutbesi'nde dile getirdiği, *"Câhiliye dönemindeki ribâ"* ifadesiyle, toplumu ifsat eden faiz uygulamasının çok eskiden beri devam edegeldiğine de işaret etmektedir.[14] Nitekim Cenâb-ı Hak, daha önce Yahudilerin

---

[6] Rûm, 30/39.
[7] Bakara, 2/280.

faizle iştigal ettiklerini Elçisi'ne şu âyetlerle hatırlatarak, faiz yasağını bildiren âyetlerden önce dolaylı olarak faize temas etmiştir:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿160﴾ وَاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿161﴾

"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu hâlde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle, önceden kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık."[8]

Faizin önceki ümmetlere de yasaklandığını bildiren bu âyetlerden sonra Allah Teâlâ,

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz."[9] âyetiyle, Müslümanların faiz yemelerini kesin bir dille yasaklamıştır. Faizi alışveriş gibi mubah görenlere cevap olarak ise vahyin son döneminde faizin dünyada ve âhirette yol açtığı tahribatı haber veren âyetler[17] indirilmiştir:

اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُٓوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿275﴾

"Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hâl onların, "Alışveriş de faiz gibidir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, ribayı (faizi) haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüde uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada sonsuza kadar kalacaklardır.

[8] Nisâ, 4/160-161.
[9] Âl-i İmrân, 3/130.

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿276﴾

Allah faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez.

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿277﴾

Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿278﴾

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının! Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin.

فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿279﴾

Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resûlüyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tevbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur."[10] Bu âyetlerle, faizin yasaklandığı ve uhrevî cezalar gerektirdiği kesin bir şekilde bildirilmiş, faizden kurtuluş yolu olarak da tevbe gösterilmiştir.

Diğer Dinlerde Faiz:

Tarih boyunca bilinen ve çirkin bir kazanç yolu olarak görülen faiz, ilk kez İslâm dini tarafından yasaklanmamıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlık inancında da ahlâka aykırı görülen, insanın onurunu zedeleyerek âdeta onu köleleştiren faiz yasağına yer verilmiştir. Bunun farkında olan Hz. Peygamber, kendisine gelerek;

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ

[10] Bakara, 2/275-279.

"And olsun biz, Musa'ya açık açık dokuz âyet verdik."[11] mealindeki âyetin mânâsını soran iki Yahudi'ye, dokuz haramdan ibaret olan söz konusu dokuz âyeti sıralamış ve faiz yasağını da bunlar arasında zikretmiştir.[20] Ancak, zamanla faiz yasağı da tahrif edilmiş ve Yahudiler, Kur'an'da eleştirildiği üzere, kendilerine yasaklandığı hâlde faiz yemekten çekinmemişlerdir.[21]

Faizin Kötülüğü:

Resûlullah (sav), faizin insanı helâk eden büyük günahlardan olduğunu belirterek,[22] faizi yiyene, yedirene, yazana ve faiz muamelesine şahitlik eden iki kimseye lânet etmiş ve hepsinin günahta eşit olduğunu belirtmiştir.[23] Faizi ve ona götüren yolları bildirerek ümmetini bu büyük günahtan sakındırmak isteyen Allah Resûlü (sav), bir defasında, faiz yiyenin durumunu haber veren rüyasını ashâbına anlatmıştır. Buna göre Hz. Peygamber, rüyasında biri kan dolu bir nehrin içinde, diğeri kıyısında olan iki adam görür. Nehrin içindeki adam kıyıya doğru yüzüp çıkmak istemekte, ancak kıyıdaki adam her seferinde onun ağzına bir taş atarak onu nehirdeki eski yerine döndürmektedir. Allah Resûlü (sav), nehirdeki adamın faiz yiyen kişi olduğunu bildirerek, bu misalle faize bulaşan insanların içine düştükleri çıkmazı gözler önüne sermiştir.[24]

Faiz Çeşitleri:

Hz. Peygamber, faizin çeşitlerine ve alışverişte faiz sayılabilecek bazı şüpheli durumlara da işaret etmiştir. Câhiliye döneminde Arap toplumunda yaygın olarak uygulanan, aynı zamanda Kur'an'ın da kesin bir dille yasakladığı faiz türü, "vade karşılığında alacaktaki artış" şeklinde uygulanan faiz idi. Borç faizi/câhiliye faizi şeklinde bilinen faizin bu türü için "ribe'd-deyn" veya "ribe'n-nesîe" tabirleri kullanılırdı.

Bununla birlikte Peygamber Efendimiz (sav) Kur'an'da işaret edilmeyen, ama Arapların alışverişlerinde yaygın olarak uygulanagelen birtakım ticarî işlemleri de faiz adıyla yasaklamıştır. "Alışveriş faizi" ismiyle bilinen bu türde, malların peşin veya vadeli olarak değişiminde alınan fazlalık faize konu olmaktadır. Peşin alışverişlerde ortaya çıkan faize "fazlalık faizi" (ribe'l-fadl), vadeli alışverişlerde ortaya çıkan faize de "veresiye faizi" denilmiştir.

Resûlullah (sav), para ve mal piyasalarının değişkenliği sebebiyle, vadeden doğan değer farklılaşması her iki yönde gerçekleşebileceği ve bunu önceden kestirmek mümkün olmadığı için, iki tarafın da hakkını korumak amacıyla kendi cinslerinden

---

[11] İsrâ, 17/101.

vadeli para ve mal değişimlerini yasaklamıştı. Bu şekliyle ribâ, tartılan veya ölçülebilen bir mal cinsinin kendi cinsi karşılığında peşin olarak ve ziyadesiyle değiştirilmesi (fazlalık faizi) yahut da, tartılan veya ölçülebilen şeylerin miktarlar eşit dahi olsa veresiye olarak değiştirilmesinden (veresiye faizi) doğmaktaydı. Fazlalık faizine konu olan altın, gümüş gibi maddelerin değişiminde de faiz söz konusudur.

Zira Allah Resûlü (sav), on iki dinara üzerinde boncuk ve altın bulunan bir gerdanlık satın alan Fedâle b. Ubeyd'e, altınların boncuğundan ayrıldığında on iki dinardan fazla olduğunu görünce, *"Altınlar boncuklardan ayrılmadan satılmaz."* demiş, gerdanlıktaki altınların çıkarılmasını ve bunların kendi değeri esas alınarak hesaplanmasını istemiştir.[25]

Hz. Peygamber, o dönemde ticarî hayatta paranın yanında yaygın olarak kullanılan altı temel ihtiyaç maddesinin değişimindeki fazlalığın faiz olduğuna işaret ederek bu mallarda birebir değişimi öğütlemiştir:

"Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz, cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın."[12]

Allah Resûlü, bu maddelerin eşit bir şekilde değişilmemesi durumunda faizin ortaya çıkacağını belirterek,

فَمَنْ زَادَ أَوِ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَرْبَى الآخِذُ وَالْمُعْطِي فِيهِ سَوَاءٌ

"...Her kim daha fazla verir veya alırsa muhakkak faiz uygulaması yapmıştır. Alanla veren bu hususta eşittir."[13] buyurmuştur. Hz. Peygamber'in bu tür malların satımı konusunda söylediği,

لاَ رِبًا فِيمَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ

"Peşin alışverişte faiz yoktur."[14] şeklindeki hadislerinde de borç faizi değil, alışveriş faizi kastedilmiştir.

Resûl-i Ekrem, bir malın kendi cinsinden bir mal ile veya bir paranın kendi cinsinden bir para ile aynı miktarda bile olsa, vadeli satışını, faiz olacağı gerekçesiyle

[12] Müslim, Müsâkât, 81.
[13] Müslim, Müsâkât, 82.
[14] Müslim, Müsâkât, 103.

yasaklamıştır. Aynı şekilde, altının altınla, gümüşün de gümüşle değişimine ancak peşin ve tartılarının eşit olması hâlinde izin vermiştir. O dönemde iktisadın temel unsurları arasında bulunan bu maddelerdeki değişimin genel olarak ekonomik değeri olan her mal için geçerli olması mümkündür. Esasında Allah Resûlü (sav) bu şekilde ihtiyaç ve değişim maddelerinde söz konusu olan haksızlığın önüne geçerek, ticaretin can damarını faizden korumak istemiştir.

Aynı cinsten de olsalar, malların kalitelerinin farklı olması durumunda birbirleriyle değiştirilmesindeki fazlalığı ribâ olarak değerlendiren Hz. Peygamber, insanların birbirlerini aldatmalarını engellemek istemişti. Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre, Hayber'e zekât memuru olarak tayin edilen bir adam, Hz. Peygamber'e kaliteli bir hurma olan cenîb hurması getirmişti. Hz. Peygamber, Hayber hurmalarının hepsinin böyle güzel olup olmadığını sormuştu. Adam, "Hayır yâ Resûlallah. Biz bütün diğer hurma çeşitlerinden iki ölçek hurma karşılığında bu hurmadan bir ölçek alıyoruz." demiş, Hz. Peygamber,

لاَ تَفْعَلُوا ، وَلَكِنْ مِثْلاً بِمِثْلٍ ، أَوْ بِيعُوا هَذَا وَاشْتَرُوا بِثَمَنِهِ مِنْ هَذَا وَكَذَلِكَ الْمِيزَانُ

"Böyle yapmayın, ancak misli misline (eşit olarak) satın alın ya da şunu satın onun parasıyla bunu alın. Tartılan her şey böyledir."[15] buyurmuştu.

Çünkü aynı cins iki malın farklı miktarlarda ve peşin olarak veya aynı cins iki malın aynı miktarlarda fakat veresiye olarak mübadele edilmeleri hâlinde, bir taraftan diğer tarafa karşılıksız intikal eden bir fazlalık söz konusu olmaktaydı. Bu durumun gerçekleşmesinde, alışverişe konu olan malların değerlerini belirleyen ve tarafların birbirlerine fazla veya eksik vermelerini önleyen "para"nın yaygın olarak kullanılmaması da etkili oluyordu. Adına faiz denilen bu fazlalık, taraflardan birine karşılıksız ve haksız bir kazanç sağlanmasına, diğer tarafın da bu fazlalığı ödemesinden dolayı mağdur olmasına neden olmaktaydı. Bu nedenle Resûlullah (sav), taraflardan birini mağdur eden, diğer tarafın ise haksız ve karşılıksız bir kazanç elde etmesine neden olan bu fazlalığın doğduğu alışveriş biçimini yasaklamıştı. Allah'ın Elçisi, aynı cins malları farklı miktarlarda peşin olarak veya aynı miktarlarda vadeli olarak mübadele etmeleri yerine, ellerindeki malları önce paraya dönüştürmelerini, yani satmalarını, sonra da paralarla almak istedikleri malları satın almalarını istemişti.[31]

Resûlullah (sav) faize konu olabilecek peşin veya veresiye her türlü ticarî işleme dikkat çekerek, câhiliye tefeciliğinin kökünü kazımayı hedeflemişti. Bu nedenle malın

[15] Buhârî, İ'tisâm, 20

malla değişimini zorlaştırarak halkın aldanmasının önüne geçilmesini, aynı cins malların miktarca farklı olarak değiş tokuş edilmesinden vazgeçilerek, bu malların para ile alınıp satılmalarını sağlamak istemişti. Böylece genellikle takas ve trampa usulüne dayanan alım satım işlemleri güçleştirilerek, Müslümanların daha sıhhatli ve hakkaniyet ölçülerine daha uygun olan para ile alım satım işlemlerine teşviki sağlanmıştı. Allah Resûlü'nün malların değişimi konusunda koyduğu yasaklar, alışverişe konu olan malın miktar, kalite ve vasıf itibariyle bilinir olmasını ve parayla değerinin belirlenmesini sağlayarak aldanmayı ve aldatmayı önleme gibi sebeplere dayandırılmıştı.

Allah Resûlü, insanların birbirlerine haklarının geçebileceği şüphesi uyandıran her konuda oldukça hassas davranmış, ashâbına da bu hassasiyeti aşılamıştır. Nitekim bir gün huzuruna gelerek deve satışı esnasında müşterilerinden bazen altın alıp onlara gümüş verdiğini, bazen de gümüş verip altın aldığını söyleyen sahâbîye,

لاَ بَأْسَ أَنْ تَأْخُذَهَا بِسَعْرِ يَوْمِهَا مَا لَمْ تَفْتَرِقَا وَبَيْنَكُمَا شَيْءٌ

"(Alışveriş esnasında) birbirinizden ayrılmadığınız sürece, aranızda ödenmemiş bir şey kalmadıysa, o günün değeri ile (birinin yerine ötekini) almanda sakınca yok."[16] şeklinde cevap vermiştir. Resûlullah (sav), böylece değerinde yapılan alışverişlerde bir sakınca bulunmadığını belirterek, değerinin altında veya üstünde yapılan ve tarafların zararına olan alışverişlerin sakıncalı olduğuna dikkat çekmiştir.

Faiz konusunda çok titiz davranan Allah Resûlü, satıcının veya alıcının diğerini aldatarak zarara uğratmasını ve haksız kazanç elde etmesini engellemeye çalışmıştır. Zira onun getirdiği din, maddî ve mânevî her alanda insanların hakkını gasp etmeyi yasaklamıştır. Doğrudan faizle alâkalı görülmese de, ağaçtaki taze hurmanın, kuru hurmaya karşılık tahmini bir ölçüyle satılması olan müzâbene[33]satışının Resûlullah (sav) tarafından yasaklanmasında da, haksızlığa sebebiyet vermeme düşüncesi bulunmaktadır. Resûlullah (sav), *"Yaş (ham) meyveyi olgunlaşma belirtileri ortaya çıkana kadar satmayın. Yaş hurmayı da kuru hurma karşılığında satmayın."* buyurmuştur.[34]

Başağındaki buğdayın hasat edilmiş buğdayla tahmini bir ölçü ile satılması olan muhâkale şeklindeki alışveriş de yasaklanmıştır.[35] Böylece tahmini satış nedeniyle veya eşit kalite ve değerde olmayan iki malın değişimi nedeniyle oluşabilecek bir haksızlığa sebebiyet vermeme düşüncesiyle Allah Resûlü (sav) faiz şüphesi olan her

---

[16] Ebû Dâvûd, Büyû', 14

türlü işlemi yasaklamıştır. Bu yüzden, *"Doğuracak devenin yavrusu konusunda selem akdi yapmak (parasını önceden vererek onu sonradan satın almak) faizdir."* buyurarak alışverişte tarafların zarara girmesini engellemek istemiştir.[36]

Hatta faiz niyetiyle olmasa dahi borçlunun alacaklıya menfaat sağlaması veya hediye vermesi şeklinde gerçekleşen haksız kazançların da faize konu olabileceğini bildirmiştir. Abdullah b. Selâm'a ait olan,

إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدَى إِلَيْكَ حِمْلَ تِبْنٍ ، أَوْ حِمْلَ شَعِيرٍ أَوْ حِمْلَ قَتٍّ ، فَلاَ تَأْخُذْهُ ، فَإِنَّهُ رِبًا . وَلَمْ يَذْكُرِ النَّضْرُ وَأَبُو دَاوُدَ وَوَهْبٌ عَنْ شُعْبَةَ الْبَيْتَ.

"...Eğer bir kimseden alacak hakkın varsa, o da sana bir saman çöpü ağırlığında veya bir arpa tanesi ağırlığında yahut bir yonca ağırlığında bile olsa bir şey hediye ederse onu alma, çünkü o faizdir." sözü bunu ifade etmektedir.[17]

Ayrıca Allah Resûlü (sav), bir menfaat elde etmek amacıyla verilen hediye ile ribâ kapılarından büyük bir kapının açılmış olduğunu haber vererek, hediye adı altında da olsa alınan haksız kazançların faize dönüşebileceği gerekçesiyle dikkatli davranılması gerektiğini bildirmektedir.[38]

Allah Resûlü'nün kesin bir şekilde yasakladığı, ona açılan bütün kapılara işaret ederek sakındırdığı faiz, insanların mallarına kattıkları gayri meşru bir fazlalıktır. Oysa İslâm'ın getirdiği ilkeler "hak" kavramı üzerine bina edilmiştir. Başta üzerinde hassasiyetle durulan " kul hakkı"nı hiçe sayarak, insanları aldatma yolunu açan faiz, bireysel ve toplumsal alanda âdeta felâketler zincirine neden olmaktadır.

وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا

"Bizi aldatan, bizden değildir."[18] buyuran Allah Resûlü'nün getirdiği sevgi, şefkat, yardımlaşma, dayanışma, infak gibi değerlerin görmezden gelinmesine, zayıf ve muhtaçların sırtındaki kamburu artırarak daha da güçsüzleşmelerine, buna karşılık zenginin malına hak etmediği yeni mallar katmasına sebep olmaktadır. Bu şekilde para, mal, itibar hırsının doğurduğu bencillikle insanlar görünüşte zenginleşseler de insanî ve ahlâkî değerler yönünden fakirleşmektedirler. Sermayenin servet sahiplerinin elinde toplanmasıyla toplumda kutuplaşmalar artar ve gözle görülür bir eşitsizlik meydana gelir. Öte yandan faiz, insanları zahmetsiz ve kolay yoldan para kazanmaya sevk ederek, tembelliğe neden olmakta, üretimi yavaşlatmaktadır. Faizin

---

[17] Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 19.
[18] Müslim, Îmân, 164.

yaygınlaştığı toplumda, emek sarf ederek, alın teriyle, helâl yollardan kazanma düşüncesi değer kaybetmektedir. Oysa İslâm dini, haram sayılan faiz gibi meşru olmayan uygulamalara kısıtlama getirirken, ticaret ve alışveriş gibi çok daha geniş olan helâl kazanç yollarını teşvik etmiştir.

Sevgili Peygamberimiz, yaşadığı dönemde oldukça aktüel olan ve bütün çeşitleriyle uygulanan faizi diğer tüm câhiliye âdetleri gibi kaldırmıştır. Faiz uygulamalarının canlı bir şekilde resmedildiği Hz. Peygamber döneminde ticarî hayat âdil olmayan faiz uygulamalarına sahne olmakta, insanlar tefecilerin elinde mağdur edilmekteydi. Bu tür mağduriyetler, günümüze gelene dek her asırda yaşanmış, Allah Resûlü'nün de işaret ettiği üzere, faizin hayatın her alanına bulaşmasıyla, insanların ondan sakınmalarının neredeyse imkânsız hâle geldiği dönemler yaşanmıştır.[40]

İflaslar, intiharlar, yıkılan aileler, bozulan toplumsal düzen ile faiz yalnızca malı değil, hayatı bereketsizleştirmekte, küçük kârlar uğruna dünya ve âhiret hayatını tehlikeye sokmaktadır. Dahası malını faizle haksız yoldan çoğaltmak isteyen kişi, uzun vadeli düşünüldüğünde aslında bu emeline de ulaşamamaktadır. Zira Hz. Peygamber bu konuda şu uyarıyı yapmıştır:

مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إِلاَّ كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ

“Faiz yoluyla mal çoğaltan hiç kimse yoktur ki sonunda malı azalmasın.”[19]

[19] İbn Mâce, Ticâret, 58.